

DOM IN SVET.

Zabavi in pouku.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

Štev. 9.

V Ljubljani, 20. septembra 1888.

Leto I.

Brez sadú.

Zaprta si, deček, v tesen stan;
A zunaj se odklepa
Brezmejen dom, priroda lepa;
Ljudij veselih zbor glasán
Hití v ta dom čez hrib in plan . . .
Ti zreš kopněč v zelenje bodro,
V nebá strmiš poslopje modro,
Poslušáš petje drobnih ptic
In umeš njih vabeči klic!
Kako je vse življenja polno,
In oh! kako lepó!
Na sredi cvetnih trat
Igrá se rod vesel in mlad,
A tebi je okó solznó,
In mraz ti stresa truplo bolno!
Ta svetli žar,
Ki svet vesoljni greje,
Nikdar ne greje te, nikdar!

Ljubezen slepa ne umeje,
Da krepki zrak
Okrepčal trup bi tvoj šibák!
O, deček ti, uboga stvar,
Roditeljev skrbí ljubeče
Življenja ne dadé ti sreče . . .
In če ti dojde kdaj prostost,
Kakó li gledal boš v mladost?
O, takrat, kdo pač vé:
Zapró ti še — srcé!
Zapró srcé uzorom svetim,
Zapró duha čutilom vnetim,
In to največje bo gorjé! . . .
Mladost je tvoja brez cvetú,
In če se vendar bo razvíla,
Življenje bo rodila —
Življenje prazno, brez sadú!

A. Funtek.

Lepi dol.

(Nadaljevanje.)

XII. Rejenec.

Kadar popotnik premaga težave in pride na vrh visoke gore, raz katero ima lep razgled daleč na okoli, takrat mu začne

srce hitreje bítí, prsi se širijo, čuti se nekako višjega nad tem, kar je bil preje. Tako se je zdelo tudi našima naseljen-cema, ko sta premagavši trdo naravo gledala in uživala svojega truda sad in

smela tudi za prihodnjost imeti lepe nade. Ivan se je smel sedaj imenovati trdnega posestnika in tudi srečnega človeka, tem bolj, ker si je svojo srečo sam bil pridobil. Njega ta sreča ni spremenila. Veselil se je pač blagoslova božjega, a kdor bi mu bil videl v srce, ta ne bi bil našel razlike med poprej in sedaj. Ljudje so sicer gostejše zahajali v Jazni dol, tudi je Ivan enega ali družega pomagaleca za razna dela naprosil, a trdo so se držale prejšnje navade njegove hiše; skrbel je za to natančno. Tako je preteklo nekoliko let.

Mnogokrat ja je delo hudo tlačilo. Zlasti Martin je nosil vedno težje breme domačega gospodinjstva, kateremu je bil sicer popolnoma kos, toda čutil je, da naravnost vstvarjen ni za tako opravilo. Kako bi se torej bila mogla ogniti vprašanju, ali bi ne kazalo privzeti v Jazni dol tudi pravo gospodinjo, da bi vzdrževala vsaj en vogel, ako bi jih več ne mogla. Zanimivo je bilo, kako je Martin na to zadevo obrnil govorjenje.

V onih krajih imajo ljudje navado, da poprašajo: »Kje je gospodinja?« ako potrebujejo kaj takega, kar spada v gospodinjstvo. In tako sta morala tudi Ivan in Martin slišati včasih to vprašanje. Ob taki priliki seveda se je prikazal vselej Martin, včasih s predpasnikom, in naravno je bilo, da je prišlec tako gospodinjo začuden gledal. Nekoč, ko je zopet tako bil v svojem gospodinjstvem dostojanstvu, in je mimohodeč berač, proseč malo jedi, večkrat želel gospodinjo, reče Martin:

»Ivan! Mene neka misel sprehaja; morebiti tudi tebe. Jazni dol se je spremenil. Tukaj ni več puščava in divja samota, ampak lepa dolina obdaja našo hišico; ali ne misliš, da je sedaj ta kraj pripraven tudi za kako nežnejše bitje, nego sva midva, trdi gorjanski gorjači?«

Ivan ga nezaupno gleda, gotovo ni razumel njegovih besedij. Zato nekako muzaje se nadaljuje zgovorni Martin: »No, menim, da naša hiša ni več pre-slaba, da bi sprejela váse tudi gospodinjo, in Jazni dol ne bi bil kaka malovredna smet v očeh kake neveste.«

Ivan je zarudel, ali vsaj tako se je zdelo porednemu Martinu, povetil malo oči, toda takoj se je mirno obrnil proti Martinu. »Martin, ne zamerim ti tvojih besedij. Lahko bi je obrnil sicer na šaljivo stran, a imajo v sebi tudi precej resnega. Res je, da potrebujeva gospodinje, in tudi meni je včasih ta potreba prišla na misel. Toda, dragi moj, naj spregovorim resno besedo, da se ne bode treba nama pozneje ukvarjati s tem vprašanjem: moja volja je trdna in moj sklep nespremenljiv, da nevesta k meni kot gospodarju ne bode prišla. Kaka stvar utegne biti sama na sebi dobra, toda okoliščine zahtevajo kaj družega. Najine okoliščine pa bolj obetajo srečo časno in — kar je najvažnejše — tudi večno, ako ostanejo nespremenjene. Jaz nisem sovražnik ženskam in nimam o ženskah nikakih neugodnih mislij. Prav narobe spoštujem in cenim ženski spol, ker je Bog ženam odločil tako važno in sveto nalogo, da kot matere vzgojujejo neposredno rod človeški. Tudi sem imel priliko v raznih krajih in deželah poznavati mnogo krepostnih žen: a vendar mi moj razum odločno odgovarja, da naj se ne ženim. Glej, dragi moj, moja leta so že precej številna, in kdo mi daje poročstvo za prihodnjost! In kaj pa s teboj, Martin? Kako bi bilo, kadar bi prišla gospodinja? Dobro véš, da sem trdno sklenil biti tvoj tovariš, in ne tvoj gospodar. Ne vé m, ali bi se ne moralo kaj spremeniti, ko bi došla v hišo gospodinja. Oba sva sklenila, da se nikdar ne ločiva drug od drugega, in do-

sedanjo najino zvezo je Bog tako lepo blagoslovil: ali bi blagoslovil tudi kako drugo? Tudi veš, da se mojim letom kaj malo prilega ono prizadevanje za žensko milost, katera mora biti v mislih ženinu. In vrhu vsega tega — ako naj se kdo ženi v Jaznem dolu, naj se ženi moj naslednik, in tega že imam, to je moj Alfonz, ki je sedaj v šolah v Ljubljani, ki pa pride o počitnicah v prvič na moj dom. Ako bo hotel, ako mu bode ugajalo, bode gospodaril tukaj, ko odraste, in vzel si bode lahko tudi ženo.«

Tako dolgo ni navadno govoril Ivan. Videlo se je, da je ta zadeva resna, in prav zato ni hotel Martin dalje sezati v govor, tudi ga ni hotel nadaljevati, ampak vesel je, da more preiti na drugo stran. »Saj res«, zakliče, »Alfonz! Kolikokrat mislim nanj! Torej kmalu ga bomo videli tukaj? Ne vem, ali bode naš Janezek pravi tovariš zanj. A gosposk bode Alfonz, gosposk!«

»Kar nič se ne boj!« odvrne Ivan. »Vzgojen je ubožno, akoravno skrbno in — skoro bi rekel — plemenito. Ne bode se naju sramoval. Vselej, ko pridem po letu v Ljubljano, pozdravlja me kot svojega očeta, in tudi o tebi — o stricu — mu pripovedujem. Kolikokrat je že hotel videti strica Martina! Ko spravim seno s senožet in travnikov, pojdem v Ljubljano in pripeljem dečka saboj. Kaj lepo se je razvil in krepek je. Sedaj ima razuma dovolj, da se bode mogel odločiti na kako stran. Ako bi ga ne veselilo tukaj, šel bode zopet v šolo. Storil bom zanj, kar bom mogel.«

Bilo je v začetku vročega meseca avgusta. Tudi v Jaznem dolu je grelo solnce, a vendar nestrpljive vročine ni bilo skoro nikoli tukaj. Prav v tem mesecu se je kazala vsa bujnost in krasota tega gorskega kraja. Zrak je kot hladilna sapa, v pravem pomenu besedinem, raznašal

vonjavo duhtečih gorskih cvetlic, nebo je bilo čisto in jasno-modro, bližnje gore so se videle v čistem zraku tako blizu, da bi skoro klical čez doline in ravnine, ki so vmes. Kdor ne pozna gorâ in življenja na njih, ne vé, kaj je lepa narava. Lahko si torej razlagamo, zakaj se tako čudi mladi potnik, ki prihaja poleg Ivana mimo Ostrega vrha, vsemu, kar vidi krog sebe. To je Alfonz, ki prihaja iz Ljubljane v prvič na dom Ivana, svojega dozdevnega očeta. Precëj dolgo sta se vozila; sredi Hrušice pa, na poti proti Vipavi, sta zapustila voz in hodila peš po raznih kolovozih in stezah, vedno bližje Jaznemu dolu. Na robu naše doline smo ja dobili. Alfonz je sedaj star šestnajst let. Velike rasti je, sicer nekoliko šibek, a jako gibčen. Lahno stopa po prijazni stezi, kakor bi po zraku plaval. Ker gre pred Ivanom, ustavi se mnogokrat, gleda okrog sebe, čudi se, globoko sôpe; vidi se mu, da mu je gorjanska narava neznana. Ko gresta mimo Ostrega vrha, in se jima začne odpirati razgled na razne strani, začne Alfonz: »Oče, ali bodeva kmalu doma?«

»Kmalu, Alfonz«, odvrne Ivan. »Kadar prideva na oni-le griček tam in stopiva na tisto goljavo, tam se nama pokaže Jazni dol.«

»Oh, oče!« govori Alfonz dalje, »zakaj me niste nikoli dosedaj sem pripeljali na svoj dom? Kako krasno je todi! Kako prijetno je tu v gozdu!«

»Alfonz! ko bodeš starejši, sprevidel bodeš sam, da sem prav delal. Naša dolina ni bila vedno taka, kakor jo bodeš videl sedaj. Nisem se mogel odločiti, da bi te v ta kraj privedel.«

Tako pogovarjaje se prideta na prej imenovani griček, kjer je rasla mehka travica. Gozd je ponehal pod gričem, in tudi proti Jaznemu dolu je bil svet neporasten. Videla se je cela dolina, v

sredi beli dvor: hiša, hlev in dvorišče. Okrog doline se je vil bister studenec med grmovjem; sadno drevje, akoravno še mlado in nizko, obdajalo je belo poslopje in bilo je zlasti gosto zasajeno na precéj prostornem vrtu, ki se je po svoji čveterokotni obliki mogel lahko iz daljave opaziti. Rumeno žito se je zibalo na polju, pisana ajda blizu hiše bila je v najlepšem cvetu. Strmé je upiral Alfonz oči v nenavadno naravno čudo. Nehoté mu je prišlo na misel, kar je čital o gorskih vrtovih in njegovih prebivalcih.

Idoča navzdol protu domu ja zagleda Martin. Popustivši svoje delo na vrtu jima hiti naproti in pozdravlja že od daleč prišleca. In ko pride blizu, ne more si kaj, da bi ne objel, akoravno nekoliko okorno, Alfonza, na katerega je tolikrat mislil. Tudi Janezek ni hotel pri pozdravu izostati. Alfonz mu je bil prav všeč. Samo gosposka obleka mu ni prijala, češ, »ta pa že ne bo za delo«.

Ni nam pač treba pripovedovati vseh malenkostij, vsega govorjenja, ogledovanja, popraševanja, ki je Alfonzu krajšalo čas prve dni, dovolj je, ako opomnimo, da se je pričelo po njegovem prihodu novo življenje v Jaznem dolu.

Martin se je vidno pomladil. Pri gospodinjstvu je pospeševal stopinje, da bi mladi gospod česa ne pogrešal. Alfonz se je Martinu kmalu priljubil, spremljal ga je na njivo in v gozd, tam poslušal pripovedujočega o mladih letih, o daljnih krajih, o krvavih bitvah, o Ivanovi hrabrosti, o revščini, ki sta jo našla v Jaznem dolu, o božjem blagoslovu. Drugikrat mu je pravil o Ciganski jami in o ciganih, pa tudi o dobrem možu, ki ga je odkopal iz peska, ovezal mu rane, pa ga položil pred jamo. Alfonz ga je pazljivo poslušal, zlasti za podzemeljsko jamo se je zeló zanimal.

»O takih jamah sem že mnogokrat bral; prav rad bi videl katero s svojimi očmi.«

»Verjamem. V resnici je tudi vredno da se vidi, zlasti Ciganska jama. Jaz bi ne bil stopil vanjo. Bal sem se, a sedaj sem premagal ta strah. Poprej so imeli menda tu notri svoja skrivališča cigani. Odkar se pa odteka voda vanjo ob vhodu, in jo je treba gaziti, ni ciganov več. Bog daj, da bi jih ne bilo nikdar v Jazni dol!«

Poleg Ivana je bil tudi Janezek, ki je pa v Jaznem dolu bil že precej dorastel, Alfonzu v tovaršijo. Delal namreč naš mladenič še ni, in Ivan ga je skoro bolj odvrčeval, nego priganjal, dobro vedoč, da bi to utegnilo nanj slabo vplivati. Zato je pa toliko gosteje hodil po sosednjih hribih, gozdovih in logih ter tako kmalu spoznal krajevne razmere. Bilo je nekaj posebnega v tem mladeniču, in to je bil njegov pogum. To je kmalu spoznal Ivan in ga zato večkrat opominjal, naj pazi, kajti nahaja se tu in tam v gozdu ali v kaki dolini brezdno ali jama, drugodi pa so prepadi, in torej je opreznost zeló potrebna. Pred vsem pa je vlekla Alfonza na-se Ciganska jama. Kar je zvedel od Martina, to je tako napolnilo njegovo domišljijo, da ni imel mirú, kadar je gledal v ono stran, kjer se je odtekal Jaznodolski potoček. A Ivan mu je bil prijazno, a odločno odsvetoval, naj se nikdar ne upa v to jamo, ki utegne biti posebno za enega samega ogledovalca kaj nevarna. »O prililki šli jo bomo preiskovat vsi trije, do takrat pa se je ogibaj!«

XIII. Iz teme.

Pri mladini doživé roditelji ali redniki mnogo veselja, a tudi skrbij morajo mnogo imeti. Kakor dosedaj, tako je skušil Ivan tudi med bivanjem Alfonzovim

v Jaznem dolu, da ni sladkosti brez britkosti. Alfonz je namreč preveč drzno hodil po hribih, prerad je preiskoval kraje v obližju in v daljavi, zlasti pa si je dal posebno veliko opraviti okolu Ciganske jame. Zdelo se je Ivanu, da je celó nekaterokrat upal se nekoliko vanjo ali morebiti tudi dalje v notranjost njeno, česar ni mogel prav presoditi, kajti za njim ni mogel hoditi, naravnost zavriniti ga z ostro besedo, to se je zdelo našemu junaku težje, kakor zvršiti na bojnem polju junaško dejanje. Táko je naše srce: najtežavnejše opravilo ga ne straši, največja nevarnost ne oplašči, a omaga pred slabotno stvarjo. Mati je pripravljena življenje dati za dete svoje, a nima poguma, da bi prav tistemu detetu kaj žalega storila z malo zazluženo kaznijo.

K temu se je pridružil še drug strah. Pri Kališčarju na Kanjem dolu, ki je od Jaznega dola oddaljen poldrugo uro, imeli so malopridnega hlapca, Petrača po imenu, ki je zeló rad kradel. Kališčar ga je spodil zato od hiše. Umevamo lahko, da ga nobeden gospodar ni hotel vzeti v službo. Prosit pride tudi v Jazni dol, a odbije se mu prošnja, češ, da ne potrebujejo hlapca. Ko vidi, da ne opravi nič, prosi, da bi vsaj kot dninar za nekaj dni smel delati, da se preživi. V resnici mu pa ni bilo na tem, ampak imel je vse drugačne namene. Dobri Ivan mu zadnje prošnje ne odreče, akoravno trdi Martin, da ga ni treba. A tretji dan potem pové Alfonz, da mu je zmanjkalo nekaj stvari iz mesta prinesenih: nož, mali samokres in daljnogled. Hitro si misli, kdo da je vzrok. Zato napravi načrt, da bi dobil ukradene stvari nazaj. Ko pové obema možema, kaj se je zgodilo, sklenejo odpovedati mu z lepa delo, ker ne bode drugi dan treba domačim nikake pomoči. Po večerji, ko se napravi Petrač na pot do druge hiše, kakor

pravi, opazuje ga Alfonz, in ko se oddalji, stopajo vsi trije skrivaje v neki daljavi za njim, Ivan, Martin in Alfonz. Tat jo krene proti »Angeljski gori«, pa kmalu se oddalji od poti v grmovje. Tiho gredó naši preganjalci, da ne bi jih opazil. A ko začujejo nekako grebenje in razkopavanje, in ko pride Alfonzu na misel njegov mali samokres, kupljen mu od Ivana za veselje, takrat se ne more več vzdržati, potegne Martina za seboj in drvi proti mestu, od koder je prihajal oni šum. To je bilo drzno; Ivan je mislil takoj na nevarnost in tudi sam hitel za mladeničem. A tat jih ni čakal, ampak zbežal po grmovju. Zato se ni mogel krotiti Alfonz, da ne bi kričal nad njim. A preganjanec mu kliče: »Le počakaj, ti mestna sraka! Že prideva skupaj.« A bežal je dalje, kajti misliti si je moral, da Alfonz ne gré sam za njim. Oni večer nista našla Martin in Alfonz ničesa; drugi dan pa je našel Alfonz svoj daljnogled tam, kjer je včeraj bilo ono šumenje, a družega nič.

To ni bil prijeten dogodek. Sklepati so morali vsi, da bode Petrač sedaj prežal, kje bi kaj ukradel. Takrat pa niso za javno varnost toliko skrbeli, kolikor danes. Ni bilo orožnikov, ampak vsaka soseska je morala sama skrbeti za svoje varstvo. V takih slučajih, ko je bila nevarnost večja, združilo se je več mož, ki so iskali hudobnežev.

Dva tedna po tem dogodku se je klicalo javno pred cerkvijo, da se klati nepoznan malopridnež po teh soseskah, da je okradel že nekatere hiše in celó zavratno napadel moža, vračajočega se iz Vipave domov. Drugi teden potem se je že čulo, da sta dva tolovaja, ki se klatita po samotah in sta hotela vlomiti v nedeljo, ko ni bilo ljudij doma razun gospodarja in ene dekle, pri Kališčarju, a ni se jima posrečilo. Trdilo se je

pa odslej, da je Petrač jeden izmed klatežev.

Lahko si mislimo, kako so sprejeli te novice v Jaznem dolu in da so se spomnili tudi grožnje Petračeve. Vsakako — previdnost je bila nujno potrebna, in od tod še večja skrb Ivanova. »Bog vé, ali

nimata tatova svojega skrivališča v kaki jami«, rekel je Ivan; »ne smemo puščati nikdar dóma izpred očíj in puške moramo imeti dobro nabite. Sicer pa tudi Filaks ne bode len in previdnosti ne bomo opustili nobene.«

(Nadaljevanje prih.)

OSVETA.

(Spisal J.)

I.

»Kako bi mogel zabiti dobrega starca, brata Evstahija! Še le sedaj, izgubivši ga, umejem, kaj mi je bil. Koliko prekrasnih ur sem preživel v njegovi družbi! Kdo mi je zasajal prve nauke v rahlo zemljo še otroškega srca? Le on.« — Tako je tugoval mlad kapucinski duhoven, moj prijatelj. Poslušal sem ga, tešiti ga nisem mogel veliko, nemogoč nadomestiti globoke njegove zgube. Večkrat mi je pravil svoje zgage in večkrat se je spustil v jok in jadikovanje, a jaz sem ga srčil govore: »Ne tuj. Spominjaj se gesla svojega umrlega dobrotnika: ‚Zló ali dobro, glavo kvišku!‘«

Zgodovine svojega dragega prijatelja si nisem popolnoma zvesto ohranil v spominu, kakor mi jo je opisoval sam. Radi tega podajam vam, kar še pomnim.

Pred nekaj leti je živela pri Trstu premožna obitelj F-ska. Sreča, podelivša jej vse dobro, odrekala jej je edino iskreno željo: možkega dediča. Bog je podaril roditeljem le jedino hčerko: Angelico. Plemenite matere se je polastila tu in tam nepojmljiva toga pri pogledu svoje hčerice, ker je vedela, da soprog bi bolj cenil možkega potomca. Dobra mati

je morala jako za rana zapustiti svoj biser. Angelica dvanajstletna hodila je venčat materini grob.

Leto za letom se je poslavljal in bežalo v večnost. Gospod F-ski je dal svojo hčer vzgojiti primerno svojemu stanu ter nameraval skleniti z grofom B. rodbinsko zvezo. Mlada hči je bila s tem načrtom zadovoljna, saj ni vedela, kaj pomeni vse to, ali pa ni pomislila, kako bode v prihodnjosti. Ugajal jej je mladi grof, ker je izvrstno igral na klavirju ter jo uril v glasbi. Bil jej je grof vedno dražji, čutila je skoraj iskrico ljubezni zanj. Toda — sedaj povem kaj navadnega, vsakdanjega. Gotovo ste že uganili.

Prav po dušeslovnih zakonih prehaja vse, kar je vsakdanje, v prazno navado. Angelica se je mladega grofa naveličala. Ni bil kratkočasen, marveč bolj moder, molčljiv, njegova čustva niso mu bila na ustnih, nego v srcu. Bil je pa še drug vzrok Angeličini nezvestobi.

Prilizljiv slikar, brhek, mlad gospodič ukradel se jej je bil v srce. Bodete rekli: Dovolj slabo, da je imela oči zanj. Ne, bila je slikarjeva krivda. Medene besede na ustnih, prilizljivi pozdravi, pokloni na vse štiri svetovne strani, vse polno dišav po rutah in laseh — in druge

dvomljive lastnosti so jo preslepile. Kako je prišel k njim mladi slikar? Skoro kakor grof B. Poučeval je deklico v slikarstvu. Toda neskrbni oče, ki je černo pestoval svojo bolezen — putiko, opazil je vendar naposled, da se prerada uči slikarije — hočem reči, da raje vabi slikarja nego grofa B. v hišo. Gospod F-ski ukaže prenehati s poukom v slikarstvu. Priložnost bila je redkejša. Toda ni lahko s takimi sredstvi, ako ne segajo do dna srca, omejiti ali ukleniti ljubavi. Stara služkinja je donášala milovnikoma medsebojna pisma. Žarilo je lice mladi gospici, radovala se je prebiraje prinesene liste, srečna je bila, toda na dnu sladkobe plavala je vendar neka grenčica: notranjega mirú vendar ni bilo. Vzlasti pretresla se je videča potrtega grofa B. Še bi se dalo pomagati. Oče bi bil moral udariti tako na strune, kakor nas uči pamet in verski nauk; a tega ni umel dovolj.

Njen obljubljenec ni vedel za trdno, kako se je mogla spremeniti, in kaj se jej je zasadilo v mlado srce. Prej vesela le v njegovi prisotnosti, ni ga sedaj mogla kar strpeti. Bil jej je strašilo. Izvedel je vse, toda prepozno. — —

Kovinska moža na Velikem trgu v Trstu sta udarjala grmé najstjo pred polunočjo. Malo šetalcev več je bilo videti po ulicah. Dasi so morski vali močno rušili ponočno tišino, slišati je bilo vendar razločno govorjenje dveh zavutih oseb, hitečih v malo ladjico. Bila sta: mladi slikar in bežeča hči F-skega. — — —

Dolgo, dolgo ni veroval ubogi grof B., da je resnica, kar se je zgodilo, ni bil prepričan o njeni nezvestobi — do sedaj ne. Kajti prava ljubav vidi le prednosti, le bliščeče strani svojega uzora. Ljubosumnost je že divje pleme ljubavi, išče in si domišlja le pogrške in hibe na svojem predmetu. Enako morala je tudi

poštena in nesebična ljubezen grofova dobiti jasnih dokazov preziranja, predno se je prevarjena, usmrčena ločila od svojega uzora. Dokazi so prišli, bežala je.

Begunka se je bala hudih nasledkov. Mislila je, da jo bode zasledoval zaročnik. Toda ni bil opravičen strah. Le očita-joče pismo poslal jej je v hotél necega mesta, kjer sta bivala začasno — ona in slikar. Pisala je čez pol leta njemu in očetu. Radi očeta bilo jej je posebno žal. Sama sebe se je občudovala, kako se je mogla osrčiti, da je šla v oni noči po tihotapsko v očetovo sobo pogledat ga zadnjič. Odgrnila je svilnato zaveso pri njegovi postelji. Bledo-zelena nočna svetilka mu je osvitala sivo glavo. Težko je spaval, hropeče dihal. Utripalo jej je srce, klical notranji glas: »Še je čas kreniti na pravo pot.« Hotela se je zjokati na glas, vzbuditi dragega očeta, povedati mu svojo krivdo, svoje črne naklepe. Toda ni jej pustilo zaklicati glasno. Zmagal je zli duh. — — —

Iz prva se je grozno togotil stari gospod, pozneje jokal se, udajal se skoro obupanju. Zaročnik pa ni imel ni besedice ni solze tožeče, le gorel je v tihi, nemi bolečini. Drug tešil je družega. Toda: »medice, cura te ipsum!«

Po taki ločitvi od hčere je stari gospod vidno slabeval. Kmalu mu je osivela glava, da ga ni bilo poznati. Bil je vedno čmernejši, najbolj ga je izpodjedala jeza.

Na grofa B., bogatega dediča, uplivala je pa zguba ravno nasprotno. Začela se je druga polovica njegovega življenja, obračal se je čedalje bolj k Bogu. Sklenil je živeti samotno v samskem stanu. Posvetil bi se bil rad altarski službi, toda ni se mu zdelo primerno. Rekli bi, da išče zatočišča. V višku pri zamreženem cerkvenem oknu videli so ga ljudje preklečati cele ure. Imetek svoj založil je v blagajnico. Še sedaj, ko trohné njegove

kosti pod črno zemljo, uživajo njegove ustanove pridni dijaki raznih šol.

Gospod F-ski pešal je naglo. Zdravniki so si zatrjevali medsebojno, da njegovo življenje ni vredno beliča. Toda natezali so celo stvar, da ni vedel živi-li, ali je mrtev. Ko je prihodnja jesenska burja stresala žolta drevesa, naletavalo je listje tudi na njegov zgodnji grob. —

Hčeri ni zapustil ničesa, vse grofu B. Popraševali so grofa B., ali se misli maščevati? Toda grof, dasi zelo pobožen, spreobrnjen, prisegal je, da osvete ni in ne bode pozabil, da z načrti za osveto lega in vstaja. Kako so ga hoteli razumeti? — — —

(Nadaljevanje prih.)

Na veke ne bodeš trpin.

Ko stvarjal je Večni nebó in zemljó,
Ozračje brezmejno, nezmerno vodó,
Prešinjaj ko z večnim očesom stvarjenje,
Prešinjaj vsakdnevno in večno vršenje,
Je hotel: življenje i jaz naj dobim,
Je hotel — Slovenka na svet se rodim.

In takrat, ko Večni za rodom je rod
In stvarstvo to božje — brezkončno povsod —
Pregledal, je rekel: »Vse prav je storjeno,
Iz srca izobčeno ne bo nobeno!«
Že takrat ustvarjen je majhen in čil,
Moj narod slovenski, prezirani, bil.

Moj z večno ljubeznijo narod tedaj
Je ljubil Brezkončni in ljubi še zdaj —
On z narodi stisnil i narod je Slave,
In stisnil nje krepke, nje zveste in zdrave
Sinove in hčere na božje srce,
V ljubezni objemal Slovence je vse.

On z večnim nam prstom odmeril je krog,
In trpež nam večni odmenil je Bog:
A vekov vseh kruta ne stare nas sila,
Sred zlegov največjih nam sreča bo mila.
Ko národov trume se v ničnost podé,
Podslobme Slovincu kaj trdno stojé! —

Otrokom vsem Slave položil žarnó
On iskro čudesno na srčno je dnó;
S to iskro zapalil je ogenj prevroči:
Ljubezen le strinjaj nam narod rastoči!
Krepak in mogočen bo vselej Slovan,
Če veren, kreposten bo sleherni dan!

Še več! Ko Zveličar je roki razpel
Na križu, moj tudi je narod otel;
I za nas Slovence je božja kri lila,
Nas z narodi v božje otroke združila.
Zatorej iskreno ga veke bo vse
I moje ljubilo deviško srcé.

Naj srce to moje od zdaj žrtvenik,
In duša bo moja prevnet darovnik;
V ljubezni iskreni, ljubezni goreči —
Molila bom k Bogu za národ trpeči;
Če tudi si reven in poln bolečin,
Zaupaj! na veke ne bodeš trpin.

Bonaventura S.

Recimo katero o našem pravorečju!

(Nadaljevanje.)

Da ni *l* v slovenskega jezika področju, kjer se še sedaj govori, nadomestil starega *l* vsled laškega ali nemškega vpliva, sem že omenil. Če sem dobro v tem poučen, je že na to tudi nekje opozoril V. Jagić. Pri nas se je, kakor tudi v srbsko-hrvatskem jeziku, nadomestil trdi in mehki *l* (= *lb* in *lb*) s srednjim *l*; v poljščini pa se je nasprotno srednji *l* (= *lb*) zjednačil s topljenim (*lb'*). Glas *l* pozna res še slovenščina, kakor drugi slovanski jeziki razven srbsko-hrvaščine in bolgarščine.¹⁾ Vendar mi tega glasu (*l*) ne moremo splošno poklicati nazaj v rabo, ker za večjo večino že davno spi mirno spanje. Torej lahko rečemo, da za nas v tem vprašanju nima nikakoršnega pomena več. Ker v narečju, katero je našemu jeziku književnemu podlaga, se je tako ta *l* nadomestil z *w*. In tako tudi moramo sedaj govoriti, če se hočemo ravnati po glasoslovju domačem, in ne po tujem. Kajti to govori le za *w* in ne za *l*. Pri tem vprašanju, t. j. *w* ali *l* v naši zborni slovenski izreki, treba zmirom razločevati pisavo in govor, katera se nista pri nas nikoli še vjemala popolnoma. Ko bi to bilo, prenehal bi tudi naš pravopis biti zgodovinski. Potemtakem nam tudi pisava v tem vprašanju ne more biti odločilna. Kajti pravopis naš je etymologičen in dosledno historičen, ter se torej nima vse izrekovati, kakor je pisano (Cfr. Trubar, Bohorič, str. 11. »Dom in Svet«-a). Razven tega pa je še tudi zelo površna naša pisava. In če g. V. S. misli, da vsi pisatelji, katere je navel na str. 26. 27. tega lista, govore za izreko *l*, kjer pišó *l*, se zelo moti. Da se je že za Hrenove dôbe moral kje v kakih seveda redkih slučajih govoriti *w* namestu *l* (in če se je *l* pisal, se *l* ni govoril, nego *l*), sklepam iz prvega slovenskega pastirskega lista.²⁾ A Peter

Petretič n. pr. že tudi ne piše zmerom enako. Pri njem se že za staroslov. *lb* (nslov. *ol*) nahaja 1. *o*, kakor tomačiti; 2. *u*, kakor doguvanje, dužen, dužnost, sunce, vuna,¹⁾ kar vse priča, kako nezanesljiva je naša pisava. Zmerom so nam zato tudi naši stari pisci podajali kak navod o tem, kako imamo neke črke izrekovati. Izza Trubarja in Bohorića navesti hočem Schönlebna,²⁾ ki pravi, da je bilo lepo po slovensko, če se ni govorilo, kakor je napisano; Valvazorja — dasi i pravi, da ni namenil pisati slovenske slovnice — »*l* aber bisweilen verdichtet auszusprechen, gleichsam wie als Doppellaut, namentlich am Ende, wie débel = debeu«³⁾; Hipolita (cfr. p. 26) »ornatius pronuntiatur sim biv pro sim bil, sim vidiv pro sim vidil, sim plessav pro sim plessal.«

Zato je pa tudi najbrž na tej podlagi toliko let poznej učil Kopitar, da lahko po pravici in resnici govorimo *v*⁴⁾, dasi

pred *l*, ki se je kot *u* izgovarjal, brez vsakega naglasa. Fr. Wiesthaler. Letopis »Matices Slovenske«. 1883. Str. 96—122.

¹⁾ Letopis »Matices Slovenske« 1887. Str. 208.

²⁾ V predgovoru svojih »Evangel. in lyst. 1672« piše: Quoad modum lectionis id observandum est: voces multas, quas Croatae et Dalmatae integre pronuntiant, contracte et per vocalium elisionem pronuntiari a veris Carniolis. Exemplum esto in voce prifhàl, quam Dalmata, sicut scribitur, eloquitur, sed Carniolus pronuntiat elidendo vocales et dicit quasi prfhl, quod elegantiae apud hanc gentem tribuitur. Non debent tamen similes voces ita scribi, sicut pronuntiat, tum quia aliquae apud aliquos adhuc servant integram, tum quum nonnullae si elisis vocalibus scriberentur plane legi non possent v. g. pèrvèrgèl, quod sonas adjecit; si tollas vocales, manebit prurgl, quod enuntiare non poteris. Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis etc.

³⁾ Ehre Herzogthum Krain VI. 276. Cfr. Letopis »Matices Slov.« 1877. Str. 276.

⁴⁾ Kopitar, Gram. str. 179. Tudi Levstik piše v svoji slovnici na 2. str. § 3.: »Das *l* wird als *v* (*u*) ausgesprochen 1. im Stamme, wenn es vor anderen Mitlauten steht: vólk Wolf, dolg lang, pogólniti verschlucken, sprich: vouk, doug u. s. w.; 2. vor den Bildungssilben *ec*, *en*, *nik*, *nica* z. B. bralec Leser, umetalen kunstfertig, zelnik . . .; 3. am Ende der Wörter, mag nun vor dem *l* ein Selbstlaut oder ein *r* stehen, dal je er hat gegeben, pôsel, odprl je . . .

¹⁾ O češčini in slovanščini cfr. Bartoš. Dialektologie moravská str. 6, 30, 35, 36, 41, 54, 60. Šembera. Základové dialektologie češka 11, 31, 40, 50, 63. Pastrnek, Beiträge z. Lautlehre d. slovak. Sprache. Str. 138—140.

²⁾ Sploh stoji tu a . . 5) za *ѣ*: vedal (вѣдѣль вједелѣ), kar izvira odtod, ker je *e* (respect. *a*)

pišemo *l*. In on je tudi hotel, da ga pišemo, kamor gre po etymologiji. S tem pa ni hotel, da bi mi *l* govorili, nego le zapreti je hotel vrnile raznim pisavam ter zamašiti vrzeli, katere so napravili s časom slovenski pisci v našem slovenskem zgodovinskem pravopisu. S kratka, nam se je ravnati po zgodovinskega pravopisca pravilih in ne prezirati navodov, ki nam je o govoru podajajo stari pisatelji. Izreki teh (o našem govornem jeziku) govore pa spočetka za *l* in poznej do sedaj za *w*. Torej slovenščina XVI. in do sredine XVII. stoletja¹⁾ nam v tem slučaju ne more biti merodajna. Kajti ta nam reprezentuje skoro le izreko *l*, sedaj le trohici Slovencev znano. Za nas je potemtakem le merodajna dōba našega jezika, v kateri se je počel *l* nadomeščati z *w* in pa sedanja govorica soseb književnega narečja. Glas *w* se je pa že izvestno za Kastelca govoril za *l*, vsaj v njegovem kraju, ker drugače si ne moremo razlagati njegovega *u*. In če gosp. V. S. misli (na str. 27), da bi se *u* dal »tolmačiti kot vpliv hrvaščine«, je pač s tem pokazal, da mu ni dovolj znano naše glasoslovno razvitje. Rači naj prečitati dobro Kastelca in prepričal se bode, koliko je vplivala nanj hrvaščina! Izreka *w* za pisani *l* (t. j. *l*) je tudi popolnoma domača, svojstvena večji večini Slovencev²⁾ in pa, kar se nikakor ne smé prezreti, našemu književnemu dijalektu.³⁾ Izreka s čistim nemškim *l* na koncu besedij je zoperna pri prostemu ljudstvu, dasi »se ne zdi g. V. S. ta trditev resnična«, in je tudi malokje med Slovenci navadna. In zato bi bili kaj nedosledni in ne »dosledni«,

¹⁾ »Cvetje« I. let. 10 zvez.

²⁾ Večja večina štajerskega dialekta tostran Drave je skoro vsa za *w*. Potem Koroščina, o kateri prim.: Kolo I. Str. 40–50. Kres I. Stran 459–461. Da je Kranjščina z malo izjemo, ni mi treba omenjati še, ter da se imamo tudi posebno na njo ozirati, opomnim samo, kar sta o njej rekla Stanko Vraz in pa Slomšek. Cfr. kar se tega tiče: »Rad Jugoslov. Akad. Nekrolog Bleiweisov.« Nep. Šulek in pa str. 191 »Spomenik slovenske uzajemnosti.« Anton Trstenjak. Cfr. i »Cvetje« V. letnik, 2. zvezek.

³⁾ . . . je namreč to izreka tistih narečij, v katerih ima naša književna slovenščina svojo natorno podlago . . . Cfr. »Cvetje« I. letnik. 11. zvez., V. letnik. 2 zvez.

če bi vsprejeli izreko čistega *l* namestu *w* »v občevalni jezik«. Kajti ta izreka (t. j. *l*) je tudi zoper zgodovinski razvitek jezika slovenskega, torej nima nikakoršne pravice. Niti ne piše se *l*, potemtakem tudi ne govori povsod, kamor res gré po etymologiji. Zato tudi pravi dobri poznavatelj slovenskega jezika, najboljši slovanski fonetik¹⁾ o Slovencih, da »si predelavajo (Slovenci) po svoje slovenski jezik ter si sestavljajo svoj čisto osebni jezik. To se ozira med drugim na te gospode, ki govorijo preveč »pravilno«, izrekaje vse, »kakor je napisano« n. pr. *l* na koncu besedij (rekel, delal, kozel itd.) namestu, kar ima navadna slovenščina *u* (reku, delau, kozu itd).« Iz tega je razvidno, da »izreka na *l* (cfr. pag. 43.) zgodovinsko dovolj opravičena« nikakor ni, nego le narobe. Kajti tedaj bi naš pravopis bil fonetičen, in potemtakem tudi nepotrebne opazke o čitanju naših starih pisateljev. Morali bi izrekovati vsako črko, kakor je pisana, kakoršen glas ima res sama na sebi, kakor to delajo Lahi in Srbi. Samo kdor more to dokazati, opravičen je potegovati se za *l*. Dokler nam pa tega nihče ne dokaže, velja, kar nas uči dozdanja kritična gramatika o izreki pisanega *l*.

G. V. S. tudi med drugim pravi na str. 43: »Da bi se *l* res dal vpeljati v govor, pričajo nam Nemci. Nemški jezik se deli v mnogo narečij, in vendar imajo vsi Nemci enak slovstveni in občevalni jezik. Ali bi ne mogli tudi pri nas tega doseči? Treba-li, da govori vsak svoje narečje?« Mi mislimo v tem

¹⁾ Boudouin de Courtenay piše razven gori navedenih besedij v svoji knjižici »Nekatere opazke ruskega profesorja«. Gorica 1873. na strani 35 še te-le, Slovence res karakterizujoče besede: »Ta prikazen, da se Slovenci tako radi poslužujejo drugih jezikov, dokazuje med drugim to, da se, kakor potomki sužnjev, niso še mogli odvaditi robote in blapčevanja tujcem. — Saj se celó nekateri vneti Slovanje med Slovenci sramujejo svojega domačega slovenskega jezika, čislajo ga za »gmajn špraho«, ter, če le znajo malo n. pr. po hrvatsko, rabijo v razgovorih hrvatski jezik. Če ga pa znajo premalo, zato, da bi ga mogli svobodno rabiti, vsaj mešajo v svojo slovenščino mnoge hrvatske in druge inošlovanske besede, izraze in forme. Drugi pa, če ne delajo ne enega ne drugega, vsaj predelavajo po svoje slovenski jezik.«

prav nasprotno. Hočemo-li namreč delati, kakor so Nemci in drugi kulturni narodi imajoči sedaj edinstven »občevalni jezik«, tedaj se ne »bi l res dal uvesti v govor«, nego bi se dal in se tudi mora uvesti *w*, če hočemo biti dosledni, kakor so drugi narodi v izreki svojega književnega jezika. Kajti slovstvene zgodovine raznih narodov nam pričajo, da njihov sedanji jezik ni samodelski, t. j. neorganska zmes raznih dijalektičnih izrek brez ozira na njih zgodovinsko pravico, glasoslovno bogastvo in prvenstvo v dotičnega naroda književnosti, nego vsak narod si je izbral izmed mnogih narečij to ali ono ter je povzdignil k časti književnega jezika. Jezik namreč, ki bodi svojina celemu narodu, obče dobro njegovo, mora biti osnovan na govorici narodovi. On mora biti kristalizacija — če se smem tako izraziti — vseh narečij. Narečja so splošnemu, vsem občemu jeziku to, kar sveži vrelci reki.

Kaj pa da narečje siromašno v glasoslovju in oblikoslovju ima se umakniti in prepustiti prvenstvo narečju bogatejšemu in razvitejšemu. Če pa ima tako narečje vrhu tega še za-se stare književne spomenike, ima tedaj še večjo veljavo, ume se samo ob sebi. Razven tega vpliva pri osnovanju slovstvenega jezika tudi zgodovina; kjer je namreč bilo središče političnega in narodovega življenja, tam se je tudi izcimil književni jezik, in sicer mu je dotično narečje bila podlaga. Takemu narečju imajo se potem podložiti v pisavi in soseb v govoru po večjem vsa druga narečja. Kajti brez podložitosti ni možno edinstvo, kakor v materialnem, tako tudi ne v duševnem organizmu, ali da govorim z g. V. S. »Višjim smotrom se morajo umakniti manj važni, splošnemu jeziku pa se morajo ukloniti svojstva posameznih narečij. Tako postane jezik vsakemu umljiv.«

(Nadaljevanje prih.)

Pisma vojaškega kapelana.

IV.

V Banjiluki, dné 12. avgusta 1878.

Velečastni gospod župnik! Dolgo časa smo čakali pred Banjoluko, predno sta se vrnila naš štabni zdravnik in naš major, ki sta se, kakor sem Vam zadnjič pisal, pred nami peljala v mesto, naročivša nam, naj ne hodimo dalje, ampak na cesti, kjer smo obstali, pričakujemo daljnih povelj. Domišljevali smo si, da bo v mestu že vse pripravljeno za bolnico, in da bodo nam tako točno, kakor poprej v Sisku ali v Gradiški, odkazali stanovanja. A kako smo bili presenečeni, ko se naša načelnika slednjič vrneti s poročilom, da še prav nič ni oskrbljeno za bolnico, dalje, da nihče brez orožja ali oboroženega spremstva ne sme v mesto, in da moramo s svojimi vozovi in vsemi pripravami za bolnico ostati zunaj mesta na polju pred vojašnico,

ki stoji ob vodi Vrbas, pol ure oddaljena od mesta. To naznanilo se je glasilo toliko manj prijetno, ker se je med tem časom, ko smo stali na cesti, popoblačilo poprej jasno nebo, in je začel dež kapati. Toda nič nam ni bilo premišljevati. Zavili smo proti zaznamovani vojašnici: pot nam je kazal vojak, ki sta ga bila v ta namen štabni zdravnik in major iz mesta vzela seboj.

Pred vojašnico se daleč na okrog razprostira vojaški tabor. Veliko število šotorov je razpetih po pašniku. Tu stoji gruča vojakov okrog ognja, ki pa hoče ugasniti vsled padajočega dežja; tam je velika zaloga sena, ovsu in moke, z lesenimi strehami za silo pokrita. Precej zraven je mesnica; vojaki ravno iz kože devljejo ogrskega vola, kakoršnih se ob bregu

Vrbasa pase precejšna čreda. Bošnjaki — so li mohamedani ali kristijani, ne vem — hodijo v širokih hlačah in z rudečimi »fezi« pokriti med šotori okrog, prodajajoč vojakom rakijo (žganje) in turški tabak. V kolibi poleg pota sedi pri kupu žerjavice s podkrižanima nogama menda pravi pravcati Turek, črno kavo točeč nekaterim častnikom, sedečim na klopici poleg njega in pušečim iz čibukov. »Vidite bosansko kavarno!« — opozori me tovariš, s katerim sva se vozila skupaj na enem vozu.

Naš prihod v tabor ni nikogar vznemirjal, niti posebne pozornosti vzbujal, ker so dan za dnevom prihajali različni vojaški oddelki, ali zopet odhajali dalje.

Po zelo slabi poti pripeljemo se slednjič do vojašnice. Ta je precej veliko, na štirikot zidano poslopje z dvoriščem v sredi. Za naše vozove s pripravami za bolnico je bilo prostora na dvorišču. Drugi vozovi so se obrnili kar pred vojašnico, in po nekolikem oddihu so se Hrvatje, ki so nas pripeljali, še isti večer napotili nazaj proti domu.

V vojašnici je bilo vse polno. K sreči smo dobili še tri šotore, ki so nam je vojaki postavili na polju, da nas je vsaj nekaj moglo prenočiti pod streho. Mnogo vojakov je prenočevalo pod milim nebom. Na večer je postalo jako živahno v taboru. Dež je ponehal; zvezde so se začele kazati na nebu. Vojaki so na mnogih krajih veselo kurili, tako da je bil ves tabor razsvetljen. Tu so sušili in snažili obleko, tam so prepevali ali uganjali razne burke. Mi smo se sešli in polagoma seznanili s častniki. Izvedeli smo tudi, koliko vojakov je tu pri Banjiluki, namreč ves peš-polk Weber, nekaj ulancev in nekoliko tovornikov za prenašanje hrane. — Ko je odtrobil vojak uro počitka, je postalo v taboru bolj tiho; slišali so se le od časa do časa klici mnogoštevilnih straž, ki so bile razpostavljene na vse strani. Tudi mi smo šli kmalu počivat v svoje šotore, v katere so nam bili vojaki nanесли sena, ker slame ni bilo dobiti.

Drugo jutro dobimo sledeče povelje: Vojna bolnica št. 16, koje prva tretjina je ostala v Sisku, dve tretjini pa ste prišli v Banjoluko, naj se še dalje razdeli

tako, da druga tretjina nemudoma odide v Travnik, tretja pa naj ostane v Banjiluki in naj se ustanovi v sedanji mestni turški bolnici, ki se bode danes izpraznila.

Naša bolnica je bila že v začetku tako sestavljena, da se je lahko razdelila na tri dele. Samo mene — duhovnika niso mogli deliti, ker sem sam za vso bolnico. Določilo se je, naj ostanem v sredini, torej tukaj v Banjiluki. Matrike pišem za vso bolnico, bolnike pa prevajajo v Sisku mestni duhovniki, v Travniku pa jih bodo oo. Frančiškani.

Prekladanje in razločevanje mnogovrstnih priprav za bolnico je dalo mnogo dela. Jaz pri tem nisem imel opravka, zato sem sklenil iti v mesto pogledat. Hotel sem najprej obiskati oo. Frančiškane in usmiljene sestre. Vzel sem sabo svojega strežnika, a moral je iti z nama tudi oborožen vojak, ker je častnikom prepovedano brez oboroženega spremstva hoditi po mestu. V mestu poprašujem, kje stanujejo Frančiškani, in pokažejo mi z visokim plotom ograjen vrt, v katerem stoji precej velika in čedna hiša. Vstopimo na vrt, in pri vratih ukazem čakati spremljevalcema. Nikogar ni bilo videti pred hišo; v veži pa mi pride naproti velik mož v širokih hlačah, z rudečim fezom in mogočnimi brkami. Zdel se mi je pravi Turek. Povem, kdo da sem, ter ga vprašam, stanujejo li v tej hiši oo. Frančiškani? On pa mi pokaže po stopnicah rekoč: »Stopite gori!« — in pelje me v prvo nadstropje. Jaz sem se nekoliko oziral okrog sebe, in skoro mi je bilo žal, da nisem sabo vzel vojaka s puško in bajonetom. Ko prideva v prvo nadstropje, še jedenkrat odločno pravim: »Prosim, jaz bi rad govoril z oo. Frančiškani!« »Jaz sem frančiškanski župnik«, opomni mi na to prijazno moj spremljevalec ter mi odpre sobo. »Oblačimo se tu Frančiškani popolnoma kakor Turki«, razlaga mi nadalje, ko vidi, da ogledujem njegovo opravo. »Le pri službi božji nosimo svojo redovniško obleko. Sicer so nas pa do sedaj okoliščine silile, da po zunanje nič ne kažemo, kdo in kaj da smo. Tako se ognemo marsikakemu zasramovanju pa tudi mnogim nevarnostim.« — Gospod

župnik mi postreže potem s črno kavo in finim turškim duhanom, kar je tukaj običajno. Razkaže mi svoje stanovanje. V eni sobi je altar. Tukaj Franciškani ob delavnikih mašujejo; ob nedeljah in praznikih je pa sv. maša na pokopališču pod milim nebom. Katoliške cerkve ni v Banjiluki. Bila je, pa so jo pred dvema letoma Turki požgali. — Prosil sem ob tej priliki dovoljenja, da bi smel hoditi semkaj maševat, dokler mi ne bo mogoče v bolnici postaviti svojega altara. — Razven župnika je tukaj le še jeden pater, prvemu duhovni pomočnik, katerega sem tudi obiskal. Katoliška župnija v Banjiluki šteje okrog 2000 duš, kojih pa mnogo prebiva tudi v okolici, deloma v precejšnji daljavi. Vse mesto ima kakih 14.000 prebivalcev. Največ je mohamedanov, potem nezedinjenih Grkov; nekoliko je tudi judov.

Od oo. Franciškanov sem šel k usmiljenim sestram (milosrdnicam), ki bivajo v isti ulici; le ena hiša je med njimi in Franciškani. Pri sestrah se mi je zdelo vse nekako domače. One nosijo tudi tukaj svojo navadno redovniško obleko. Štiri sestre so tu, prednica s. G. J. je rojena Kranjica. Pravijo, da so tudi ob času največjih nerednostij in nemirov v svoji redovniški obleki prosto hodile po mestu, a da se jim ni nikdar nič žalega zgodilo. Imajo tu malo hišico, v kateri stanujejo, zraven pa šolo in precej velik

vrt. Šola je zdaj prazna, ker imajo počitnice. Ponudile so mi jo za stanovanje, ako hočem priti k njim. Te ponudbe se hočem tudi poprijeti, kakor hitro se tu nekoliko udomačim, in bo dovoljeno brez spremstva hoditi po mestu.

Ta dan nisem mesta veliko ogledoval, ampak od usmiljenih sester sem hitel nazaj v vojaški tabor. Tu smo opoldne obedovali v svojih šotorih, kar so nam bili skuhali vojaki. Po obedu so se ločili od nas tovariši, ki so odhajali v Travnik. Mi pa smo šli gledat bolnico, ki so jo bili Turki že popolnoma izpraznili. Naši vojaki so jo še to popoldne osnažili, in precej drugi dan smo se preselili vanjo. Eno sobo sem si jaz izprosil za kapelico. Dal sem jo pobeliti, vojaki pa so mi okna in tla lepo pomili, tako, da je zdaj prav snažna. Včeraj sem postavil altar in danes sem že prvič maševal na njem.

Tudi prve ranjence so nam danes pripejli. Tri sobe imamo sedaj napolnjene z bolniki. Kakor kaže, ne bo se izteklo zasedanje Bosne tako mirno in brez prelivanja krvi, kot se je mislilo v začetku. Videli bomo, kaj nam prinese bližnja prihodnost.

Bodite mi presrčno pozdravljeni in spominjajte se svojega jako

Vas spoštuječega

Ivana.

Lepota in nравnost.

Ko sem ustanavljal ta list, bilo mi je med drugimi predmeti posebno pri srcu lepoznanstvo ali estetika. Želel sem tej stroki odločiti častno mesto v tem listu, ne pa samo zato, ker je ta list deloma leposloven, ampak največ zato, ker se je prav ta znanost pri nas zelo zane-marjala, kakor druge modroslovne vede, in vendar je prav v tej znanosti treba imeti trdnih načel in jasnih razlogov. Ničesa ne sovražim bolj, kakor slepo dirjanje po neznani poti in strastno po-

tegovanje in delovanje za kako dvomljivo stvar. „Clara pacta, boni amici!“, to velja tudi tukaj. Umeti je treba jasno in dobro spoznati, kaj v resnici hočemo, po katerih pravilih se moramo ravnati, potem bomo hodili varno, in gotovo tudi kaj dosegli.

Take jasnosti potrebujemo tudi v estetiki ali v lepoznanstvu, kakor v drugih znanstvih. Skušnja uči, da se v drugih vedah navadno ne upajo neizurjeni in nepoučeni soditi o stvareh, ki spadajo

v tiste vede. V estetiki pa si mnogi privajajo pravico govoriti in pisati, akoravno se v vsakem stavku vidi nezrelo mišljenje, nejasna sodba. Posebno kadar pišejo o posameznih umotvorih ali izdelkih, kadar je kritikujejo ali presojujejo, kaže se mnogokrat tako neopravičeno zahtevanje, tako neumestno hvaleisanje ali grajanje, da mora večji čitatelj le obžalovati pisatelja in pisanje. Ne motim se, ako trdim, da je pri nas lepoznanstvo premalo poznano, da vsaj one temeljitosti ni, katere bi si želeli za zdravi razvoj narodne umetnosti.

Naše lepoznanstvo (estetika), kolikor se je obdelovalo, ozira se skoro edino le na pesništvo. Gosp. Stritar je v »Zvonu« pisal mnogo lepoznanškega in velik je bil in je njegov vpliv v našem slovstvu, ne toliko zaradi njegove temeljitosti in trdnih dokazov, kolikor zaradi lepe, vabljive in mikavne pisave, v kateri je on res prvak med Slovenci. Toda, naj si bode njegova pisava še tako lepa, to na tehtnici znanstveni ne velja vsega, ampak znanstven spis velja toliko, kolikor njegovi razlogi. Tudi se je Stritar oziral večinoma na pesništvo, za katero ima zlasti gledé oblike mnogo zaslug.

Temeljutih sestavkov o podlagi lepoznanstva, o lepoti v obče in njenih pogojih, o njenih razmerah do drugih idej, n. pr. do dobrega, pravega in resničnega, pisalo se je pri nas samo mimogredé, a nikoli ne po znanstvenih načelih, določno in temeljito. In vendar so taka preiskovanja neobhodno potrebna. Brez resničnih načel, brez jasnih pojmov, brez trdne podlage ni mogoče o kakem znanstvenem predmetu razpravljati. Prav zato mi je bilo tako pri srcu, da bi mogel prav zložno, kakor bi se mi zdelo potrebno, na dolgo ali na kratko, obdelovati glavna poglavja estetike, seveda tako umljivo, da bi umeli vsi čitatelji, pa tudi tako temeljito, da bi se h krati prepričali o resnici. Oboje združevati je pač težko; navadno je v spisu ali eno ali drugo, in čitatelji se spodtikajo ali nad preveliko učenostjo, katere ne umevajo, ali nad golimi besedami — frazami, ki nimajo v sebi zrna. Skušal bom ustrezati na obe strani, toda blagovoljni čitatelj

naj mi odpusti tu pa tam kak težavnejši izraz. Kar je samo na sebi težko, tega tudi pisatelj ne more narediti lahkega; iz svinca ne more kovač narediti plev. Čitatelj naj raje polagoma bere in sproti natanko premišluje, tako se mu bode razjasnilo obzorje. Žalibog smo le preveč navajeni verjeti mični besedi, gladkemu zlogu, podkupljivemu govoru. Rožice so duhteče in mične, a za drugo niso, nego za veselje. Od samih rožic tudi pisatelj ne more živeti, in pesnik ne počivati na samem cvetju. Estetika je vednost o lepem in o lepih umotvorih, a ni tako lahko dognati zakonov lepote, kakor je lahko in prijetno gledati lepe predmete. O tem se homo prav kmalu preverili.

Med takimi važnimi vprašanji, o katerih je bilo tudi v našem slovstvu mnogo prepira, je nastopno: v kaki razmeri sta lepota in nравnost? Pa treba je to razložiti. Kaka stvar je lahko lepa, kako človeško dejanje je lahko nравno dobro, plemenito in hvalevredno; drugo dejanje utegne biti slabo, druga stvar grda. Prav lahko je pa oboje na enem in istem predmetu, namreč: lepota in nравna dobrotа, kakor tudi zunanja grdost in nравna slabost. Slika n. pr. kažoča, kako sili mlada mati v gorečo hišo, da reši svoje dete, utegne biti kaj lepa in predstavlja vrhu tega dejanje, ki je nравno dobro. Druga slika bi utegnila predstavljati na grd način kako grdo dejanje. Nahajali bi tukaj h krati grdost in nравno slabo dejanje. To kaj lahko umevamo. A kaj? Je-li združena na enem in istem predmetu lepota z nравno hudobijo, ali grdost z nравno dobrotо? Vem, da ima čitatelj odgovor že na jeziku: Tudi grd človek ima lahko dobro, pošteno srce, in lep človek ima lahko s pregrehami obloženo vest. To je resnica; toda naše vprašanje ni to, tako ga ne smemo umeti. Na ta način je seveda lahko združeno karkoli si bodi med seboj. Marveč tu vprašujemo: ali more jedna in ista stvar v jednem in istem smislu biti lepa in h krati nenравna? Torej, da pojasnim svoje besede z zgledom: ali more biti kako slabo dejanje h krati tudi lepo, ali more biti kaka nenравna slika h krati tudi res lepa? (Nadaljevanje prih.)

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

„Vvod v modroslovje“. Napredujočim Slovincem spisal France Lampe, doktor bogovin modroslovja. V Ljubljani, 1887. Založila »Matica Slovenska«. 8°, 192 str. — »Dom in Svet« je prinesel o knjigah »Slovenske Matice« za leto 1887 precej obširno poročilo ter jako ugodno oceno »Letopisa« in prevoda Gogoljevih »Mrtvih duš«. Ocena tu navedene tretje knjige: »Vvod v modroslovje« je pa izostala, »ker je njen pisatelj urednik tega lista«. (»Dom in Svet« št. 3, str. 46.)

Da pisatelj sam ne ocenjuje svoje knjige, to je umevno. Ni pa vzroka, da bi ocene, ki jo je napisal kdo drugi, ne sprejel v svoj list. Zato prosim, da bi se sledečim vrsticam odločil prostorček v oddelku za »Slovensko slovstvo«.

Modroslovno polje smo Slovenci do sedaj še jako malo obdelovali. Nekatere poskuse, posamezne v modroslovje spadajoče spise, sicer že imamo, a cele modroslovne vede sistematično obdelane v slovenskem jeziku še nimamo. Podati pa nam jo hoče gospod dr. Lampe. Veliko in težavno delo je začeto. Prvi zvezek imamo pred sabo, in to je »Vvod v modroslovje«. Temu bodo sledile posamezne modroslovne stroke, kakor se iz »Vvoda« razvidi, v sledečem redu: A) Dušeslovje. B) Logika. C) Noetika. D) Metafizika. E) Etika, in sicer I. Navoslovje, II. Pravoslovje in družboslovje. F) Estetika. Slednjič kot dostavek: Zgodovina modroslovja. — To je velikansk načrt. Bog ohrani gospodu pisatelju zdravje in moči, da ga srečno izpelje. Kakor kaže prvi zvezek, ima ravno on za tako delo vse potrebne lastnosti: Temeljito pozna zgodovino modroslovja, trezno in nepristransko zna soditi in samostojno misliti. Stoječ na stališču zmerne realizma v svojem modroslovnem stavu ne bo učil brezmiselnih sanjarij, v kakoršne je nekatere modroslovce zapeljal napačni idealizem, pa tudi z materijalisti ne bo obtičal v sami tvarini in samem čutnem spoznanju, marveč skušniji in pameti priznavajoč svoje pravice, se bo dvigal sam ter tudi svoje čitatelje vodil od čutnega do nadčutnega spoznanja in do pravih in najvišjih idealov.

Namen »Vvodu v modroslovje« je, kakor g. pisatelj sam pravi, prvič ta, da bi začetnikom v modroslovju v malem obsegu razložil vse, kar jim je treba vedeti, da se morejo vspešno lotiti modroslovne vede; drugič pa ta, da bi onim, ki nimajo prilike, obširneje pečati se z modroslovjem, podal nekak splošen pregled te vede, nekatere črtice, kolikor jih je treba poznati vsakemu omikancu. Prvi, kakor drugi namen knjiga lepo doseže. G. pisatelj pojasnjuje najprej pojem modroslovja in to precej obširno, kar je tudi potrebno. Dasiravno se namreč mnogokrat govori o modroslovju, vendar je le težko povedati, kaj je modroslovje, in malo komu je ta pojem popolnoma jasen. Dalje razpravlja

predmet modroslovja, in pod tem naslovom posamezne modroslovne stroke, njihov pomen, in kaj se v vsaki obravnava. Na str. 68, kjer se govori o logiki, bi se sledeči stavek lahko napačno umeval: »Pojem je odvisen od svojih znakov in znaki določujejo obseg njegov.« Ko bi ne bilo precej potem povedano, kaj je pojem obseg, bi lahko ta stavek koga zapeljal, da bi zamenjal obseg in vsebino pojma. Pojmova vsebina je skupina vseh njegovih znakov; obseg pa je skupina vseh onih predmetov, katere znanjuje pojem. Tretji del knjige govori o metodi modroslovja. Posebno poučljiva sta tukaj § 34: »Razne metode po gotovosti« in § 35: »Pregled in razdelitev modroslovnih sestavov po stališči in metodi.« Četrty del ima naslov: Pregled zgodovine modroslovja. Že sam ta kratek pregled dela knjigo jako rabljivo. Ker bomo na obširnejšo zgodovino skoraj gotovo morali še dolgo čakati, bi nam že tukaj nekoliko večja obširnost še bolj ugajala, posebno gledé znamenitejših in bolj znanih modroslovcev. O Aristotelu na str. 138 niti letnica ni povedana, kdaj je živel. (Morebiti zato ne, ker je to tako vsem (?) čitateljem znano.) — Naslednjemu delu je naslov: Modroslovje v vedah in v življenji; zadnji del pa nam podaja kratek pouk, kako se je treba modroslovja učiti. Pridejan je še »Slovarček«.

Jezik je v vsi knjigi pravilen in gladek in — kar je posebno veliko vredno — domač ter lahko umeven. Knjiga se bolj gladko bere in veliko laglje umeva, kakor večina nemških modroslovnih knjig. Izraz »bit, -i«, das Sein, pa ne vem, če se bode pri nas udomačil. Tudi za »definitio« bi bilo morda mogoče dobiti kak bolj pripraven izraz, kot je »opredelba«.

Opozorili smo s pričujočimi vrsticami čitatelje »Dom in Svet-a« na to jako poučno knjigo, ker želimo, da bi jo zlasti oni in sploh vsi, ki jih vednost veseli, prav pridno prebirali. Naj bi se zgodilo, kar piše njen pisatelj sam: »Kakor je pisatelju modroslovje preljuba in draga vednost, kakor jo on vedno goji z iskreno navdušenostjo, kakor je iz nje rodilo se to delce — dete njegovo: tako želi, da bi pridobilo mnogo prijateljev, zlasti mladih, treznemu modroslovju in s tem tudi pravi modrosti.«

Dr. J. Svetina.

HRVATSKO SLOVSTVO.

(Piše Janko B.)

Prekrasna in dragocena je poučna knjiga: »Vatroslav Lisinski i njegovo doba.« Prilog za poviest hrv. preporoda. Napisao Franjo Ks. Kuhač. Sa slikom Lisinskoga. — 8°. Str. 201. Cena 1 gld. 50 kr. Ta knjiga je res dragocena. Podaje nam točno sliko hrv. preporoda, prestavlja nas v mislih v ono oduševljeno ilirsko dobo in opisuje nam jako mično nekoliko onih značajev, onih plemenitih mož, kateri so s pesom in pesmijo budili svoj narod. »Kje so časi, kje so dnovi?« — vzdihneš nehoté, ko pre-

biraš to prezanimivo knjigo. Sredina cele knjige je pa opis življenja in delovanja zelo nadarjenega, ali nesrečnega glasbenika Vatroslava Fuchsa-Lisinskega, katerega oče Andrej je bil Slovenec iz Novega Mesta. Lisinski porodil se je 8. julija l. 1819 v Zagrebu, a umrl 31. maja 1854. On je bil prvi najznamenitejši hrv. glasbenik, uglasbil je mnogo prekrasnih pesmic in dve narodni operi dr. D. Demetra: »Ljubavi zloba« in »Torin«. Hrvati so še-le po njegovi smrti spoznali, kaj jim je bil Lisinski. Knjigi dodal je pisatelj: »Pregled glasbotvora V. Lisinskoga.«

Med poučne knjige spada tudi: »Kukci«. Prirodopisne crtice. Napisao dr. Mišo Kišpatić. Knjiga druga. Sa 88 slika. — Velika 8°. Str. 245. (Poučna knjiž. štev. XII.) Kakor naš pokojni Erjavec, umé tudi Kišpatić tako zanimivo in priprosto pisati, da ga vsakdo, učenjak ali priprost meščan, tudi če ni poseben prijatelj prirodopisa, rad čita. Letošnja knjiga, nadaljevanje in konec vplanske, razpravlja o kukcih na polju, na vrtnih rastlinah, na cvetju, v vinogradu, v vodi in o kukcih, kateri se nahajajo pri človeku in domačih živalih. Knjiga je lepo ilustrovaná.

Zadnja knjiga, katero dobé samo oni členi, kateri plačajo še 1 gld., izšla je v V. knjigi »prieвода grčkih i rimskih klasika«: »Herodot: Povijest«. Dio prvi. Preveo, uvod napisao i tumač dodao August M u š i ć. — Naš rojak, profesor zagrebški, podal nam je tu prve štiri knjige zgodovine, katero je napisal oče zgodovine, slavni Herodot. Izvrsten poznavalec grškega in hrvatskega jezika prevel je knjigo izbornó, in kritika ga zelo hvali.

Naj bode dovelj. Hrvati so lahko ponosni na svojo »Matico«, katera jim daje vsako leto toliko raznovrstne in večinoma zdrave brane. Opomniti moramo še žalibog, da se vriva bodisi v lepo, bodisi si v znanstveno slovstvo tudi v »Matici Hrvatski« nekaj mameč duh, ki se upira božjemu razodetju in odpira vrata v srcu za vse strasti, največ pa čutnost (Gjalski). Hvala pa Bogu, da ne velja to še v obče!

Upati smemo, da se znanstveni pisatelji ne bodo dali premagati neki čudni želji, da bi znanstvo postavili na tako podlago, ki se nikakor ne vjema z verskim prepričanjem narodovim. Kaj pa ima znanstvo od tega, ako se šopiri z nedokazanimi hipotezami o postanku sveta? Prav tako pa tudi lepo slovstvo ne bode napredovalo, ako bode moralo služiti — ne vzvišenim vzorom naše pameti, ampak nizkotnemu nagnjenju.

RUSKO SLOVSTVO.

(Piše Viktor Bučar.)

Pozabiti pač ne smemo Vsevoloda Mihajloviča Garšina, kateri je letos 24. marca v najlepši dobi umrl. On je spadal med naj-

bolje ruske leposlovce. Bil je strog pristaš Tolstojeve evangeljske filozofije. Glavni princip o življenju mu je: »ljubi svojega bližnjega, kakor samega sebe.« V tem duhu pisane so tudi vse njegove povesti, med katerimi se posebno odlikuje zadnja »Aggej«. — Nedavno so izišla v Petrogradu zbrana dela V. Slěpcova pod naslovom: »V. Slěpcov: Polnoje sobranije sočinenij.« Slěpcov je bil izvanredno nadarjen pisatelj, od katerega se je moglo mnogo dobrega nadejati, kar je pokazal v svojih povestih »Trudnaje vremja« in »Mrtvoje telo«, ali umrl je še mlad v največjem siromaštvu. — Jako koristna in posebno za Ne-Ruse pripravna knjiga je: »Ruskije poeti« v biografijah in obrazcih. Tretje izdanje. Izdal jo je znameniti P. N. Polevoj. To izdanje je mnogo popravljeno in povečano od prejšnjih dveh in bode vsakemu dobro došlo, ker so v njem biografije tudi novejših pisateljev in pesnikov, n. pr. S. A. Andreovski, S. I. Nadson, S. G. Frug i. dr.

Čeravno je ruska knjiga ogromna, vendar se nahajajo najboljša dela po raznih listih, katerih je mnogo in med katerimi je mnogo znamenitih in jako razširjenih. Na prvem mestu je gotovo »Věstnik Europy«, to je najznamenitejši ruski list. V njem se nahaja najraznovrstnejših del. V njem je priobčil Ščedrin svoje »Meloči Žizni«, »Život i priklučenija Nikanora Zatrpeznago«, Gončarov svoja »Vspominanja«. (Velja na leto 17 rubljev). — »Njiva«, največji in najrazširjenjši ilustrovani list, kateri se odlikuje z jako izbornimi povestmi, članki, in ima obilno prekrasnih slik. Pri »Njivi« sodelujejo najboljši ruski pisatelji. (Cena 8 rubljev.) — »Živopisnoje obzrenije«, ilustrovani tednik, prinaša izvirne in prevedene povesti, kulturne slike, životopise, kritične in znanstvene članke in mnogo krasnih slik. Urednik mu je znani A. Mihajlov. (Cena 8 rub.) — »Zvezda«, ilustrovani tednik, prinaša pa največ prevode. Zanimiva je njegova muzikalna priloga, katera je priložena vsaki številki. Urednik mu je Komarov. (Cena 4 rublje). Za mladež sta pa najpripravnejša lista: »Igrušečka« in »Rodnik«. Od ostalih listov so pa še znameniti »Illustrovany Mir«, »Svět«, »Šut«.

Dné 12. maja t. l. proslavljali so Rusi zelo slovesno 50letnico književnega delovanja A. N. Majkova. Majkov se je porodil 23. maja 1821. V mladosti se je bavil mnogo s slikarstvom, kateremu se je hotel čisto posvetiti, a oslabele so mu oči. Razun s slikarstvom bavil se je tudi s knjigo, v kateri mu je bil zgled Gončarov. Že v svojem 17. letu se je oglasil v javnosti in v svojih pesmih pokazal toliko talenta, da bi se mogel meriti z najboljšimi pesniki one dóbe. Leta 1841 je izdal prvo zbirko pesmij. Kasnejše je odšel Majkov v Italijo, kjer se je marljivo bavil s klasiki in starinami. Od ondod odšel je tudi v Pariz. Vrnivši se v domovino se je posvetil pesništvu in je sedaj jeden izmed največjih pesnikov naše dóbe.

Cena: Za celo leto 1 gld. 60 kr.; za pol leta 80 kr. Uredništvo in upravnništvo je v Marijanišču.

Izdajatelj, lastnik in urednik dr. France Lampe. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.